

Poř. č. 3/2014

Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů při výkonu působnosti státního zastupitelství podle § 12 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, k problematice přibrání znalce k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování podle § 158 odst. 3 tr. řádu

Anotace:

Stanovisko se vyjadřuje k problematice přibrání znalce - psychiatra k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování podle § 158 odst. 3 tr. řádu, jehož úkolem je posouzení rozpoznávacích a ovládacích schopností osoby z hlediska řešení otázky přičetnosti pachatele v době činu.

Stanovisko je vedenou snahou plně šetřit osobní práva duševně nemocných osob a včas reagovat na spáchání činu jinak trestného osobou pro nepřičetnost trestně neodpovědnou a zároveň nebezpečnou pro společnost podáním návrhu na uložení ochranného léčení.

Nekloní se k nutnosti vždy zahajovat v těchto případech trestní stíhání a následně, často již podle předchozího předpokladu o nepřičetnosti osoby podezřelé, rozhodovat o zastavení trestního stíhání.

Stanovisko se netýká problematiky přibrání znalce k vyšetření duševního stavu mladistvého podezřelého ve stadiu prověřování podle § 158 odst. 3 tr. řádu.

I. Znalecké zkoumání duševního stavu osoby podezřelé z trestného činu ve stadiu prověřování je výjimečně možné postupem podle § 105 odst. 1 tr. řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu.

II. Znalce lze přibrat výlučně jen v těch případech, kdy existují důvodné pochybnosti o duševním stavu osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, vůči níž by jinak bylo zahájeno trestní stíhání (např. již z konkrétního způsobu

spáchání činu je zřejmé, že osoba čin pravděpodobně spáchala pod vlivem bludu nebo halucinace).

Vymezení problému

Nejvyšší státní zastupitelství obdrželo ze soustavy státního zastupitelství řadu poznatků k problematice **přibrání znalce k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování**.

Podstatou problému je nejednotný názor státních zastupitelství na otázku, zda je možné již ve stadiu prověřování uložit vyšetření duševního stavu a řešit tak otázku možné nepřičetnosti osoby podezřelé, proti níž se vede trestní řízení, po zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 tr. řádu (resp. sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení) nebo provedení neodkladných či neopakovatelných úkonů. Některá státní zastupitelství zastávají názor, že ve stadiu **prověřování je zásadně nepřipustné provádět zkoumání duševního stavu podezřelého**, neboť současná právní úprava dovoluje přibrat soudního znalce jen ke zkoumání duševního stavu osoby **obviněné** (§ 116 odst. 1 tr. řádu).

Zaznamenán je i opačný názor připouštějící možnost vyšetřit duševní stav osoby podezřelé ve stadiu prověřování, přičemž je argumentováno **analogickým použitím § 116 odst. 1 tr. řádu** i na vyšetření duševního stavu podezřelé osoby ve stadiu prověřování, nebo postupem podle **§ 105 odst. 1 tr. řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu**.

I. Poznátky ze soustavy státního zastupitelství¹

Poznátky shromážděné odborem trestního řízení Vrchního státního zastupitelství v Praze a Vrchním státním zastupitelstvím v Olomouci k dané problematice lze shrnout následovně:

1. V praxi státních zastupitelství dochází ke zkoumání duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování, a to buď postupem podle § 116 odst. 1 tr. řádu nebo § 105 odst. 1 tr. řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu

KSZ Ústí nad Labem: u 6 státních zastupitelství takový případ v posledních třech letech nebyl zaznamenán; OSZ Česká Lípa 3 případy, OSZ Jablonec nad Nisou 2 případy. Postupuje se podle § 116 odst. 1 tr. řádu nebo § 105 odst. 1 tr. řádu (OSZ Děčín).

KSZ Hradec Králové: OSZ Ústí nad Orlicí 1 případ, OSZ Trutnov 1 případ. V obou případech byl aplikován postup podle § 116 odst. 1 tr. řádu.

KSZ Plzeň: KSZ Plzeň 4 případy; z 10 OSZ se u 4 OSZ takovýto postup nikdy neaplikoval - OSZ Plzeň-město, OSZ Plzeň-jih, OSZ Karlovy Vary, OSZ Rokycany. Naopak u OSZ Domažlice 1 případ, OSZ Cheb 9 případů, OSZ Klatovy 2 případy, OSZ Plzeň-sever 1 případ, OSZ Sokolov 17 případů v roce 2012 a 50 případů v roce 2013, 2 případy ve ZPR v roce 2012 a 3 případy v roce 2013, OSZ Tachov 7 případů. U OSZ Cheb a OSZ Plzeň-sever se postupuje podle § 105 odst. 1 tr. řádu.

¹ Poznátky byly shromážděny z celé soustavy státního zastupitelství, tedy od okresních, krajských i vrchních státních zastupitelství.

KSZ České Budějovice: KSZ České Budějovice 1 případ, 34 případů u OSZ v obvodu jeho působnosti, OSZ České Budějovice a OSZ Strakonice po 13 případech; u OSZ Písek, OSZ Prachatice a OSZ Tábor se podobné případy nevyskytly.

KSZ Praha: u KSZ a většině OSZ v obvodu jeho působnosti **není** institut vyšetřování stavu podle § 116 odst. 1 tr. řádu **uplatňován v rámci prověřování s tím, že za podmínku pro vyšetření duševního stavu osoby je považováno procesní postavení takové osoby jako obviněného v návaznosti na zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu.** S ohledem na § 314b odst. 1 věta druhá tr. řádu. **není** u většiny OSZ postupem podle § 116 odst. 1 tr. řádu vyšetřován ani **duševní stav osoby podezřelý ze spáchání trestného činu, které bylo sděleno podezření podle § 179b tr. řádu.** Postup podle § 116 odst. 1 tr. řádu je aplikován u OSZ Kladno - 40 případů, z toho 36 případů ve ZPR, **vylučně v případech, kdy předmětem trestního řízení bylo řízení motorového vozidla pod vlivem omamných a psychotropních látek kvalifikováno jako § 274 tr. zákoníku „stav vylučující způsobilost“.**

MSZ Praha: OSZ pro Prahu 2, 3, 5, 7, 9, 10 neaplikují postup podle § 116 odst. 1 tr. řádu a požadují, aby v případě pochybností o příčetnosti osoby bylo zahájeno trestní stíhání; naproti tomu OSZ pro Prahu 1, 4, 6, 8 zkoumání duševního stavu osoby podezřelé připouštějí.

KSZ Brno: praxe přibírání znalců k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování podle § 116 tr. řádu a podávání návrhů na uložení ochranného opatření byla zaznamenána u MSZ Brno, OSZ Břeclav, KSZ Brno pob. Zlín (§ 105 odst. 1 tr. ř. za použití § 158 odst. 3 tr. ř.) a KSZ Brno. Naopak tato praxe nebyla zaznamenána u OSZ Blansko, OSZ Hodonín*, OSZ Jihlava, OSZ Třebíč, OSZ Vyškov, OSZ Znojmo, OSZ Žďár nad Sázavou.

KSZ Ostrava: praxe přibírání znalců k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé ve stadiu prověřování podle § 116 tr. řádu a podávání návrhů na uložení ochranného opatření nebyla zaznamenána u OSZ Frýdek-Místek, OSZ Karviná, vč. pobočky v Havířově, OSZ Opava, OSZ Ostrava, OSZ Vsetín, OSZ Šumperk, OSZ Bruntál, OSZ Olomouc a KSZ Ostrava, vč. pobočky v Olomouci. Naopak praxe byla zaznamenána u OSZ Přerov, OSZ Nový Jičín, OSZ Jeseník (duševní stav podezřelého byl zkoumán, ve věci však nebyl podán návrh na uložení ochranného léčení).

2. V případě, že je znaleckým posudkem prokázána nepřičetnost osoby podezřelé v době činu, je postupováno podle § 159a odst. 1 tr. řádu per analogiam, popř. podle § 179c odst. 2 písm. c) tr. řádu

3. Pokud jsou návrhy na uložení ochranného léčení osobám podezřelým ze spáchání činu jinak trestného, které nejsou pro nepřičetnost trestně odpovědné a jejich pobyt na svobodě je nebezpečný, státními zástupci podávány, je těmto návrhům ze strany soudů vesměs vyhověno.

KSZ Ústí nad Labem: návrh na uložení ochranného léčení je soudu podáván; výjimečně není, pokud bylo zjištěno, že podezřelá nepřičetná osoba již měla uloženo ochranné léčení ambulantní formou z dřívější doby v souvislosti s předcházející trestnou činností (byl podán toliko návrh na rozhodnutí o přeměně ambulantní formy ochranného léčení na formu ústavní).

KSZ Plzeň: návrhům státního zástupce na uložení ochranného léčení bylo ve všech případech soudem vyhověno.

KSZ České Budějovice: návrh na uložení ochranného opatření byl soudu podán ve 30 trestních věcech; návrhům státního zástupce soud vždy vyhověl.

KSZ Praha: u OSZ Kladno nebyl podán žádný návrh na uložení ochranného léčení, neboť **cílem vyšetření duševního stavu podezřelého bylo řešení otázky naplnění znaku skutkové podstaty přečinu podle § 274 tr. zákoníku, ne otázka posuzování rozpoznávacích a ovládacích schopností osoby z hlediska řešení otázky příčetnosti pachatele v době činu.** OSZ Kolín, Mělník, Praha-východ jsou návrhy na uložení ochranného léčení soudu podávány a návrhům je soudy vyhověno.

4. Obhájce je nepřičetným podezřelým ustanovován soudem až ve stadiu řízení o návrhu státního zástupce na uložení ochranného léčení před soudem

KSZ Ústí nad Labem: obhájce byl nepřičetným podezřelým osobám ustanovován až ve stadiu řízení o tomto návrhu před soudem.

KSZ České Budějovice: ve všech případech podání návrhu na ochranné léčení byl následně ustanoven soudem podezřelé osobě obhájce.

KSZ Praha: obhájce je ustanovován soudem, a to poté, co byl soudu doručen návrh státního zástupce na uložení ochranného léčení, tedy až ve stadiu řízení před soudem, tj. po doručení návrhu na uložení ochranného léčení soudu.

5. Nebyl zaznamenán případ, že by osoba byla propuštěna soudem z ochranného léčení (§ 99 odst. 6 tr. zákoníku) s poukazem na „nesprávnou aplikaci § 116 odst. 1 tr. řádu ve stadiu prověřování, popř. § 105 odst. 1 tr. řádu“

II. Stanovisko odboru trestního řízení VSZ v Praze a VSZ v Olomouci

Odbor trestního řízení Vrchního státního zastupitelství v Praze je toho názoru, že ve **stadiu prověřování je nepřípustné provádět zkoumání duševního stavu podezřelého**. Podle názoru odboru trestního řízení ve stadiu prověřování není prioritou podání návrhu na ochranné léčení, ale posouzení podmínek pro zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu. Doporučeno je **usměrnění stávající praxe státního zastupitelství vydáním výkladového stanoviska** ve smyslu § 12 odst. 2 zákona o státním zastupitelství, ve kterém bude vyjádřena nepřípustnost aplikace § 116 odst. 1 tr. řádu ve stadiu prověřování. Současně se navrhuje též **legislativní změny spočívající v rozšíření důvodů pro odložení věci podle § 159a odst. 1 tr. řádu z důvodu nepřičetnosti**.

Vrchní státní zastupitelství v Olomouci k dané problematice uvádí, že trvá-li státní zástupce na tom, aby eventuálnímu přibrání znalce k vyšetření duševního stavu osoby předcházelo usnesení o zahájení trestního stíhání a tedy v každém případě šlo o osobu obviněnou, nebude zřejmě možno takovému výkladu cokoli vytknout. Na druhé straně ve zcela výjimečných případech může takový postup vést ke kriminalizaci osob evidentně duševně nemocných. Není sporu o tom, že takový postup nutně představuje zásah do práv konkrétní osoby. Vrchní státní zastupitelství v Olomouci **doporučuje upozornit Nejvyšší soud na rozdílnou soudní praxi při ukládání návrhů na uložení ochranného léčení**, kdy některá okresní státní zastupitelství signalizují, že soudy v obvodu jejich působnosti akceptují přibrání znalce k vyšetření duševního stavu ve stadiu prověřování (např. OSZ Nový Jičín), naproti tomu existují soudní rozhodnutí, která takovou možnost nepřipustila (např. OSZ Hodonín).

III. Interní právní úprava

Podání návrhu na uložení ochranného léčení i za podmínky, že ve věci nebylo zahájeno trestní stíhání, byly-li v průběhu prověřování dostatečně zjištěny podmínky

pro uložení tohoto ochranného opatření, umožňoval již pokyn obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně č. 1/2008 ze dne 29. ledna 2008 s účinností od 1.4.2008 (srov. čl. 61 odst. 2).

Pokyn obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně č. 8/2009 ze dne 21.9.2009, o trestním řízení, ve znění pozdějších pokynů, s účinností od 1.1.2010, upravuje tuto problematiku ve svém **čl. 62**, podle něhož **podání návrhu na uložení ochranného léčení je i nadále možné, i když ve věci nebylo zahájeno trestní stíhání**.

Ustanovení čl. 62 bylo novelizováno v roce 2010 (pokynem obecné povahy č. 2/2010 s účinností od 26.6.2010) na základě kauzy „vraždy“ manželů M. z února 2010 (J.H. podezřelý z trestného činu podle § 197a tr. zákona účinného do 31.12.2009, jehož trestní stíhání bylo z důvodu zjištěné duševní poruchy odloženo a následně podán státní zástupkyní návrh na uložení ochranného léčení. Na základě provedené kontroly skončené věci byla konstatována nutnost úpravy čl. 62, neboť citovaný článek pouze obecně nastiňuje postup státního zástupce při podávání návrhu na ochranné léčení a jeho formální náležitosti.

Současné platné ustanovení **čl. 62 odst. 2** tedy stanoví, že **návrh na uložení ochranného léčení** (jakož i dalších ochranných opatření) **může dozorový státní zástupce podat, i když ve věci nebylo zahájeno trestní stíhání, byly-li v průběhu prověřování zjištěny podmínky pro uložení ochranného opatření**. Státní zástupce přesně vymezí skutek, ve kterém je spatřován čin jinak trestný nebo trestný čin, jehož se měla dopustit osoba, jíž se má návrh týkat. Spáchání skutku takovou osobou musí vyplývat z prověřování, nejde-li o případy, kdy splnění této podmínky zákon nevyžaduje. **Odst. 5 čl. 62** dále stanoví, že **návrh na uložení zabezpečovací detence nebo ochranného léčení ve věci, v níž jsou dány důvody pro zastavení trestního stíhání nebo odložení věci a ze znaleckého posudku z odvětví psychiatrie, sexuologie nebo psychologie a dalších důkazů provedených v přípravném řízení plyne, že pobyt obviněného nebo podezřelého na svobodě je nebezpečný, podá státní zástupce ihned**. Rozhodl-li státní zástupce v takovém případě před podáním návrhu o propuštění obviněného z vazby na svobodu nebo obviněný či **podezřelý** není ve vazbě, výkonu trestu odnětí svobody nebo ve zdravotnickém zařízení, státní zástupce zpravidla prostřednictvím policejního orgánu učiní opatření k neprodlenému převzetí obviněného nebo podezřelého do ústavní péče.²

IV. Návrhy státních zástupců na uložení ochranného léčení osobě podezřelé z pohledu soudní praxe

Negativní soudní praxe je představována zejména staršími rozhodnutími:

² Srov. ustanovení § 38 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotnických službách a podmínkách jejich poskytování.

- **rozhodnutí NS ČR sp. zn. 11 Tz 22/91 ze dne 19.4.1991 k otázce ukládání ochranného léčení a použití znaleckého posudku jako důkazu (Rt 24/1992)**

I. Při rozhodování o uložení ochranného léčení podle § 72 odst. 1 tr. zák., jestliže pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, je soud povinen dokazovat splnění všech těchto zákonných podmínek. V otázce, zda jde o pachatele činu jinak trestného, není přitom vázán usnesením o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 písm. e) tr. řádu.

(Pozn. NSZ - k vyšetření duševního stavu osoby došlo až po zahájení trestního stíhání vůči ní)

II. Znalecký posudek o duševním stavu obviněného opatřený v průběhu trestního stíhání, které pak bylo zastaveno podle § 172 odst. 1 písm. e) tr. řádu, lze k důkazu jako znalecký posudek a nikoli jen jako listinný důkaz použít i v následném řízení o uložení ochranného léčení.

- **rozhodnutí KS České Budějovice sp. zn. 4 To 20/96 ze dne 1.2.1996 k ochrannému léčení a zahájení trestního stíhání**

Uložit ochranné léčení pachateli činu jinak trestného, jestliže není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný (§ 72 odst. 1 věta druhá tr. zák.), připadá v úvahu jen ve věci, v níž bylo zahájeno trestní stíhání podle § 160 tr. řádu, které pak skončilo pravomocným rozhodnutím o zastavení trestního stíhání nebo o zproštění obžaloby.

Návrh státního zástupce na uložení ochranného psychiatrického ambulantního léčení osobě, jejíž věc byla odložena, je nutno zamítnout. Státního zástupce nelze v takovém případě nutit postupem podle § 314c odst. 1 písm. c) tr. řádu [popř. podle § 188 odst. 1 písm. e) tr. řádu] k zahájení trestního stíhání podle § 160 tr. řádu.

- **Usnesení OS Hodonín sp. zn. 15 Nt 889/2005 ze dne 5.1.2006, usnesení KS Brno sp. zn. 9 To 124/2006 ze dne 16.3.2006, usnesení OS Hodonín sp. zn. 2 Nt 879/2005 ze dne 26.4.2007 a usnesení KS Brno sp. zn. 9 To 490/2007³**

OSZ Hodonín k této problematice uvedlo, že k vyšetření duševního stavu osoby podezřelé přistoupili naposledy v roce 2005, kdy následně podali k Okresnímu soudu v Hodoníně návrhy na uložení ochranného léčení, přičemž **v jednom případě byl tento návrh zamítnut právě s odkazem na to, že znalece lze přibrat pouze po zahájení trestního stíhání**, ve druhém případě sice návrhu Okresní soud v Hodoníně vyhověl, ale ke stížnosti obhájce podezřelého Krajský soud Brno uložené ochranné léčení zrušil, a to pro více důvodů, mezi nimiž bylo i to, že orgány činné v trestním řízení **nepostupovaly řádně, když nebylo zahájeno trestní stíhání (KS Brno sp. zn.**

³ Tato usnesení byla k žádosti analytického a legislativního odboru NSZ zaslána OSZ v Hodoníně.

9 To 490/2007 ze dne 25.10.2007). Krajský soud ve svém rozhodnutí odkázal na publikovaná starší rozhodnutí sp. zn. 4 To 20/1996 a Rt 24/1992 (viz výše).

Pozitivní soudní praxe připouštějící, aby návrh na uložení ochranného opatření, konkrétně ochranného léčení, byl učiněn i tehdy, **nebylo-li v dané věci zahájeno trestní stíhání a posléze trestní stíhání zastaveno**, je představována zejména těmito, již novějšími, rozhodnutími obecných soudů:

- rozsudek NS ČR sp. zn. 4 Tz 95/2004 ze dne 9.6.2004
- rozhodnutí KS v Českých Budějovicích sp. zn. 3 To 351/2008 ze dne 28.5.2008, v němž krajský soud zaujal právní názor, podle něhož **lze uložit ochranné léčení pachatelů činu jinak trestného, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jehož pobyt na svobodě je nebezpečný. Zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu není nezbytnou podmínkou pro takové rozhodnutí.**
- usnesení NS ČR sp. zn. 6 Tdo 878/2006 ze dne 31.10.2006, v němž Nejvyšší soud ve vztahu k dané problematice konstatoval, že „**nelze souhlasit s názorem vysloveným v podaném dovolání i v písemném vyjádření státního zástupce Nejvyššího státního zastupitelství k mimořádnému opravnému prostředku, že nezbytnou podmínkou návrhu státního zástupce, aby soud mohl uložit ochranné léčení, je předchozí zahájení trestního stíhání osoby, ohledně které takový návrh podal, přičemž její trestní stíhání bylo následně zastaveno** [např. postupem podle § 172 odst. 1 písm. e) tr. řádu]. Vázat podání zmíněného návrhu státního zástupce na tvrzenou podmínku totiž nevyplývá z výše citovaného zákonného textu, ani z rozhodnutí dosud publikovaných ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Krajský soud v Hradci Králové ve svém předchozím usnesení ze dne 9.8.2005, sp. zn. 10 To 339/2005, na něž je v napadených rozhodnutích odkazováno, důvodně poukázal na skutečnost, že **státní zástupce vykonával ve věci dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení (§ 174 odst. 1 tr. řádu), které bylo konáno, přestože nebylo zahájeno trestní stíhání; zákon vymezuje pojem přípravného řízení jako úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení (§ 12 odst. 10 tr. řádu). Dále připomněl, že přípravné řízení bylo ukončeno právní mocí usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 tr. řádu. „Jestliže v těchto okolnostech soud druhého stupně spatřoval oprávnění státního zástupce podat ve věci ve smyslu ustanovení § 239 odst. 1 tr. ř. návrh na uložení ochranného léčení, když trestní stíhání M. L. nemohlo být s ohledem na vyloučení jeho trestní odpovědnosti podle § 12 tr. zák. (nyní § 26 tr. zákoníku) zahájeno, nelze tento právní názor považovat za chybný“.**
- usnesení NS ČR sp. zn. 11 Tdo 894/2007 ze dne 27.8.2007
- usnesení OS v Novém Jičíně sp. zn. 40 Nt 1071/2006 ze dne 10.10.2007, usnesení OS v Novém Jičíně sp. zn. 40 Nt 1066/2008 ze dne 12.9.2008, usnesení OS v Novém Jičíně sp. zn. 3 Nt 1431/2011 ze dne 26.9.2011,

kterými okresní soud vyhověl návrhům státního zástupce na uložení ochranného léčení psychiatrického v ústavní nebo ambulantní formě podezřelým osobám, u nichž bylo přípravné řízení (prověřování) ukončeno právní mocí usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 tr. řádu⁴.

Jak již bylo výše uvedeno, z poznatků státních zastupitelství je patrné, že v současné době je návrhům státních zástupců na uložení ochranného léčení osobám podezřelým, u nichž došlo k odložení věci podle § 159a odst. 1 tr. řádu per analogiam, z důvodu jejich nepřičetnosti v době činu, ze strany soudů vesměs vyhověno. Není ani patrné, že by obecné soudy v poslední době vytkly nesprávný postup podle § 116 odst. 1 tr. řádu či § 105 odst. 1 tr. řádu již v řízení o návrhu státního zástupce na uložení ochranného léčení osobě podezřelé, která není pro nepřičetnost trestně odpovědná a její pobyt na svobodě je nebezpečný. V neposlední řadě nebyl zaznamenán ani případ, že by osoba byla propuštěna soudem z ochranného léčení (§ 99 odst. 6 tr. zákoníku) s poukazem na nesprávnou aplikaci § 116 odst. 1 tr. řádu ve stadiu prověřování, popř. § 105 odst. 1 tr. řádu.

V. Závěry

1. Současná právní úprava dovoluje znalecké zkoumání duševního stavu osoby podezřelé z trestného činu ve stadiu prověřování postupem podle ustanovení § 105 odst. 1 tr. řádu za použití § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu

Po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. je možno podle § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu vyžadovat znalecké posudky před zahájením trestního stíhání, aniž by se muselo jednat o neopakovatelný nebo neodkladný úkon. Jediné zákonné omezení spočívá v tom, že **toho je třeba pro posouzení věci**. Znění § 105 odst. 1 věty druhé tr. řádu pak váže přibrání znalce na okolnost, že pro složitost posuzované otázky není postačující postup spočívající ve vyžádání odborného vyjádření. Po zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 tr. řádu nebo provedení neodkladných či neopakovaných úkonů (§ 12 odst. 10 tr. řádu) lze tedy uložit vyšetření duševního stavu osoby a řešit tak otázku možné nepřičetnosti osoby podezřelé, vůči níž se vede trestní řízení. Zdůraznit je také třeba i to, že v této fázi trestního řízení (které je součástí přípravného řízení) již **státní zástupce vykonává ve věci dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení, které bylo konáno, přestože nebylo zahájeno trestní stíhání.**

2. Ustanovení § 116 odst. 1 tr. řádu je lex specialis v poměru k ustanovení § 105 odst. 1 tr. řádu a § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu, na základě kterých lze obecně vyžadovat znalecké posudky již v rámci prověřování. Specialita tohoto ustanovení se projevuje v tom, že ohledně zkoumání duševního stavu osoby v podstatě nepřichází v úvahu forma odborného vyjádření a k vyšetření duševního stavu se opatřením přibere soudní znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie.

⁴ Tato usnesení byla k žádosti analytického a legislativního odboru NSZ zaslána OSZ v Novém Jičíně.

3. Posudek znalce přibraného již v prověřování je zásadně použitelný i v dalších stadiích řízení, a to bez ohledu na to, zda šlo o neodkladný nebo neopakovatelný úkon či nikoli. Uvedený závěr vyplývá z charakteru tohoto důkazu, kdy znalec podává znalecký posudek na základě svých odborných znalostí a kdy jeho závěry při dostatečných skutkových podkladech nejsou závislé na zahájení trestního stíhání.

4. Znalce lze přibrat výlučně jen v těch případech, kdy existují důvodné pochybnosti o duševním stavu osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, vůči níž by jinak bylo zahájeno trestní stíhání. Jde zejména o případy, kdy již z konkrétního způsobu spáchání činu je zřejmé, že osoba čin pravděpodobně spáchala pod vlivem např. bludu nebo halucinace. Může jít o osobu, která je např. v ambulantní péči odborného lékaře-psychiatra, v minulosti byla vícekrát hospitalizována v psychiatrické léčebně, v minulosti již byla znalecky zkoumána a bylo zjištěno, že do současnosti u ní došlo k rozšíření duševní poruchy, není u ní předpoklad zlepšení jejího zdravotního stavu. Dále může jít o osobu, která je ve svém okolí známa svými psychickými zdravotními problémy, o osobu, která uvádí, že se psychiatricky dobrovolně léčí a užívá léky, či o osobu opakovaně se dopouštějící činu jinak trestného, přičemž je jí opakovaně doporučováno ochranné léčení v ústavní či ambulantní formě. Doporučuje se přihlídnout též k lékařským zprávám, vyjádřením členů rodiny, předchozím rozhodnutím, informacím z netrestního úseku atd., z nichž je patrné, že pachatel je skutečně duševně nemocný. Na straně druhé pokud existují jen zcela běžné pochybnosti o duševním stavu osoby podezřelé, je třeba zahájit trestní stíhání vůči této osobě a teprve poté v případě potřeby přibrat znalce k vyšetření duševního stavu obviněného.

5. Zahájení trestního stíhání osoby, u které je s ohledem na způsob a okolnosti spáchání činu vysoce pravděpodobné zjištění nepřičetnosti (§ 26 tr. zákoníku), je třeba považovat za postup v rozporu se zásadou přiměřenosti a zásadou zdrženlivosti.

6. V případě, že je znaleckým posudkem prokázána nepřičetnost osoby podezřelé ze spáchání činu, je třeba postupovat podle § 159a odst. 1 tr. řádu per analogiam, popř. podle § 179c odst. 2 písm. c) tr. řádu.

7. Ustanovení čl. 62 odst. 2 POP č. 8/2009 o trestním řízení, ve znění pozdějších pokynů, stanoví mimo jiné, že návrh na uložení ochranného léčení může dozorový státní zástupce podat, i když ve věci nebylo zahájeno trestní stíhání, byly-li v průběhu prověřování zjištěny podmínky pro uložení ochranného opatření. Odst. 5 čl. 62 pak stanoví, že návrh na uložení zabezpečovací detence nebo ochranného léčení ve věci, v níž jsou dány důvody pro zastavení trestního stíhání nebo odložení věci a ze znaleckého posudku z odvětví psychiatrie, sexuologie nebo psychologie a dalších důkazů provedených v přípravném řízení plyne, že pobyt obviněného nebo podezřelého na svobodě je nebezpečný, podá státní zástupce ihned.

8. Z novější rozhodovací praxe obecných soudů je patrné, že zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu není nezbytnou podmínkou návrhu státního zástupce na uložení ochranného léčení (srov. usnesení NS ČR sp. zn. 6 Tdo 878/2006 z dne 31.10.2006 a rozhodnutí KS v Českých Budějovicích sp. zn. 3 Tdo 351/2008 ze dne 28.5.2008).

9. Pokud jsou návrhy na uložení ochranného léčení osobám podezřelým ze spáchání činu jinak trestného, které nejsou pro nepřičetnost trestně odpovědné a jejich pobyt na svobodě je nebezpečný, státními zástupci podávány, je těmto návrhům ze strany soudů vesměs vyhověno. Není ani patrné, že by obecné soudy v poslední době vytkly nesprávný postup podle § 116 odst. 1 tr. řádu či § 105 odst. 1 tr. řádu již v řízení o návrhu státního zástupce na uložení ochranného léčení osobě podezřelé, která není pro nepřičetnost trestně odpovědná a její pobyt na svobodě je nebezpečný. V neposlední řadě nebyl zaznamenán ani případ, že by osoba byla propuštěna soudem z ochranného léčení (§ 99 odst. 6 tr. zákoníku) s poukazem na nesprávnou aplikaci § 116 odst. 1 tr. řádu ve stadiu prověřování, popř. § 105 odst. 1 tr. řádu.

10. Výsledkem řízení o návrhu státního zástupce na uložení ochranného léčení osobě podezřelé, která není pro nepřičetnost trestně odpovědná a její pobyt na svobodě je nebezpečný, **již není rozhodování o vině a trestu, ale o ochranném opatření**. Současně však platí, že pro uložení ochranného léčení v tomto případě musí být současně dána podmínka nepřičetnosti pachatele, který se dopustil činu jinak trestného (činu vykazujícího s výjimkou znaku přičetného pachatele všechny znaky skutkové podstaty trestného činu podle některého ustanovení zvláštní části trestního zákoníku), a nebezpečnost pobytu takového pachatele na svobodě. Naplnění těchto podmínek musí být podloženo skutkovými zjištěními soudu, vyplývajícími z provedeného dokazování.

Toto stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů při výkonu působnosti státního zastupitelství bylo vydáno podle § 12 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Nejvyšší státní zástupce:
JUDr. Pavel Zeman v.r.